

JAUME BLANCH *LO XATO*

La dolçaina d'Aldover

M. Carme Queralt Tomàs

CPCPTC/OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA

Joan Amades va ser un dels molts investigadors que la institució anomenada Obra del Cançoner Popular de Catalunya, creada per la Fundació Patxot a Barcelona el 1922, va enviar per tota Catalunya amb l'objectiu de recopilar de manera sistemàtica i exhaustiva les cançons i la música instrumental populars, a través del que llavors anomenaven «missions»: sortides etnogràfiques de recerca directa. La primera d'estes sortides el va portar, en companyia del mestre Joan Tomás, entre altres indrets, a Tortosa i Aldover (Baix Ebre), el dia 1 de maig de 1927.

En esta enorme i complicada tasca hi van participar nombrosos investigadors, i els documents que elaboraven sobre les circumstàncies viscudes i els resultats assolits en cada missió, han estat publicats a la col·lecció *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Memòries de*

missions de recerca. També la que inclou la visita de Joan Amades i el mestre Joan Tomás van fer a Aldover per tal d'entrevistar-se amb el dolçainer Jaume Blanch Gelabert, de malnom *lo Xato*, però conegut arreu del Baix Ebre i el Montsià, on era un personatge molt popular, per la dolçaina d'Aldover.¹

Jaume Blanch Gelabert és avui un personatge conegut a les Terres de l'Ebre, sobretot pel fet que el grup Gaiters de l'Aguilot, de Tortosa, convoca, des del 2001, en el marc del festival musical Ebre Terra de Vent, el «Concurs de composició per a dolçaina i percussió Jaume Blanch» que porta el seu nom. S'ha perdut, però, la memòria de l'enorme reconeixement popular que este dolçainer va tenir en el seu moment. En bona part s'ha perdut fins i tot a Aldover, on actualment continua la tradició musical local el grup de grallers Aldowayra.

A Aldover Joan Amades i Joan Tomás van entrevistar i escoltar Jaume Blanch, tocadore de gaita o de dolçaina, perquè de les dos maneres el descriuen, a casa seua, i el van retratar. Era un home humil, analfabet, pagès d'ofici, que havia nascut a Tortosa cap al 1853 (no sabia la seua data de naixement); era veí d'Aldover i havia viscut també a Alfara i Xerta, anava vestit a la manera tradicional i tenia un gran coneixement de la música tradicional, que havia après escoltant dolçainers. A la seua memòria Amades i Tomás refereixen més de deu hores de sentir-lo parlar i d'escoltar-lo tocar, i de transcriure la seua música.

Als setze anys, cap al 1869, Jaume Blanch va aprendre a tocar la dolçaina, aprenent-ne d'un gaiter de Benicarló (Baix Maestrat), i prompte va començar a anar pels pobles a tocar per festes, tocant la dolçaina que va comprar a Amposta, amb èxit notable, perquè cobrava menys que altres músics i tocava tantes peces com la gent li demanava. Gaita i dolçaina són termes que corresponen al mateix instrument, com Blanc ja els va assegurar el 1927; avui en alguns indrets al nord de Castelló i les Terres de l'Ebre s'usa «gaita» per a la dolçaina llarga, en Fa, i «dolçaina» per a la dolçaina en Sol, que és la més utilitzada. Amades i Tomás la van descriure com una gralla seca.

Blanch va enraonar amb els folkloristes de temes musicals molt diversos, entre d'altres, la denominació, composició i característiques del seu instrument; les diferències que existien entre la dolçaina i la

*Repament del panoli
a les festes de la Cinta
de Tortosa, als anys
1920, el dolçainer de
l'esquerra és Jaume
Blanch el Xato.*

Cal explicar també que Lluís de Montsià, de jove, volia ser dolçainer, un desig que mai va aconseguir realitzar; potser per això els seus versos de «La dolçaina d'Aldover», recordant les festes majors rapitenques de la seua joventut, són tan sentits. No cal dir que l'afamada dolçaina d'Aldover hi tenia un important paper, a les festes rapitenques i també a les de moltes altres poblacions. La poesia diu així:

Quan festa major venia,
i per festes de carrer
arribava, ja se sabia,
la dolçaina d'Aldover;
pel poble feia la volta
un poc després d'arribar;
la canalla desimbolta,
darrera hi solia anar.

Era el temps que les aubades
despertaven pels matins
amb les notes arrencades
als mateixos serafins;
que majestuosa tonada,
que t'omplia d'emoció
per lo greu i compassada,
obria la processó;
que amb bell ritme, fent rodona,
es ballava gentilment,
fent la dansa una corona
quals perles era el jovent.

Era el temps en que encara
no es pintaven les donzelles,

i duïen neta la cara,
i eren, per això, més belles;
en el que ball agafat
el pagès no el practicava;
era cosa que deixava
al menestral de ciutat;
temps de costums patriarcals
en què la gent era honesta,
i els homes eren formals,
i un acte cívic la festa.

La dolçaina d'Aldover
la comarca recorria,
festa major o de carrer
volien sa melodia;
i se la veia a Tortosa,
al Perelló, i a Alcanar,
fent-se sa nota melosa
per tot arreu escoltar;
i era en les corregudes
tant de bous com de cavalls,
i eren ses notes agudes
les que el to daven als balls.

Ara ja el bon gest amaina
i es volen coses més fines;
ja no agrada la dolçaina;
plauen més les orquestrines
de tonades forasteres
sens ni gràcia ni sentiment,
de desimboltes maneres
que envileixen nostra gent,
i així ens anem tornant negres
amb uns balls tot contorsions,
oblidant nostres alegres
tonades, nostres cançons
que eren art, sana alegria,
i eren el preciós llegat

que l'avior transmetia
a la posteritat.

Ai, quan veig ara les festes
de poble o bé de carrer,
penso en les coses aquestes
que deurien tornar a ser,
i trobo a mancar les gestes
de tant i tant dolçainer.

Trobo a mancar, com un dia
que es perd en la llunyania,
la dolçaina d'Aldover.

Notes

1. MASSOT I MUNTANER, Josep (dir). «Missió de recerca de música instrumental i cançons realitzades per Joam Tomàs i Joan Amades a diversos indrets del 13 de febrer al 29 de maig de 1927». A: *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Memòries de missions de recerca. (Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Volum VIII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 (p. 112-119).

2. SERRA I BOLDÚ, Valeri. *Arxiu de tradicions populars. Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana*. Barcelona: José J. de Olañeta, editor, 1928. Primera edició 1981, segona edició 1992. Edició facsimil en 7 volums, 448 pàg. Pròleg de Josefina Roma. «Geografia folklòrica», al Fascicle 2 de l'*Arxiu de Tradicions Populars*, citat, p. 68 i 69.

3. *Recull de poesia (II)*. Sant Carles de la Ràpita: Ajuntament, 1988.